

Krhoun, Mečislav

Německé básně let šedesátých

In: Krhoun, Mečislav. *Básnické dílo Jurije Fed'kovyče*. Vyd. 1. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, c1973, pp. 215-227

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121015>

Access Date: 04. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

NĚMECKÉ
BÁSNĚ LET
ŠEDESÁTÝCH

Téhož roku, kdy vyšla Feďkovyčova sbírka „Поезиѣ“, byly uveřejněny jeho německé básně v černovickém časopise *Sonntagsblatt der Bukowina*, vydávaném jeho dobrým známým a přítelem německým profesorem černovického gymnasia Ernstem Neubauerem. O tom, jak se Feďkovyč dostal do časopisu *Sonntagsblatt*, vyprávěl ve svém autobiografickém dopise Didycému.¹⁾ Básník se v Černovicích společensky stýkal s Neubauerem a čítával mu své německé básně, které prý psal ještě v Multánsku. Neubauerovi se prý tyto básně líbily tak, že mu slíbil otevřít stránky časopisu, který hodlal vydávat. Při této příležitosti se asi mluvilo také o tom, aby Feďkovyč seznámil německé čtenáře s ukrajinskou lidovou poezií. Jak vyplývá ze slov básníkůvých, Neubauer prý k tomu přímo básníka vybízel. Je to dost pravděpodobné, neboť Neubauer jako redaktor chtěl německým čtenářům nabídnout ve svém časopise něco neobvyklého a trochu kuriózního. Překlady huculských a ukrajinských písní vůbec mohly být tenkrát pro německé čtenáře přitažlivé, protože ukrajinská poezie byla celkem málo známá mezi Němci a pro místní německé čtenáře měla také určitý krajanský půvab. Když pak Feďkovyč přečetl některé své německé parafráze ukrajinských písní, Neubauer je schválil a básníka k německému veršování podněcoval.

Inspirace těchto německých básní byla táž jako ukrajinských: vlastní básníkova variace motivů lidové písně ukazovala na lidovou ukrajinskou poezii jako na zdroj. Feďkovyč sám o tom mluví ve své krátké prozaické předmluvě k tomuto prvnímu německému básnickému cyklu „Die Nationalpoesie der Ruthenen“.²⁾ Říká tam, že čtenářům podává ukrajinské písně v německém překladu, ale dodává, že nechce podávat doslovné překlady, proto se také nedrží úzkostlivě doslovného znění. Chce však jasně tlumočit myšlenku.

Tato německá předmluva je velmi zajímavá nejen pro poznání způsobu básníkova tvoření, nýbrž také pro jeho názory na ukrajinskou lidovou poezii. Ukrajinskou řeč považuje Feďkovyč za nejlíbozvučnější po ilyrské mezi prý východoslovanskými jazyky a lidová poezie ukrajinská je nejbohatší po ilyrské. Převažuje-li však v ilyrské poezii epika, ukrajinská poezie je převážně lyrická a po této stránce poezie žádného slovanského národa ji nemůže předstihnout. Ukrajinská poezie lyrická je živá, neboť prý každý mladík a každé děvče vyjadřuje své city písní. Jako praktický příklad životnosti ukrajinské lidové poezie uvádí básník vznik mnohých pěkných ukrajinských písní složených ukrajinskými vojáky v bitevní vřavě italského tažení.

Předmluva je snůškou pravdy a omylů ne tak dobových, jako básníkových osobních. Jeho tvrzení o životnosti ukrajinské lidové písně je zcela pravdivé, avšak ujišťování o převážně lyrické podstatě ukrajinské lidové písně svědčí o básníkově neinformovanosti nebo o jednostranném pohledu na ukrajinskou lidovou poezii. Feďkovyč nedocenil ani historickou píseň, dobře známou i v Haliči, ani dmy, o kterých snad věděl méně než my dnes, ale které mu jistě byly alespoň z doslechu známé. Nedostatek filologické erudice vysvětluje zařazení „ilyrské řeči“ (patrně tu měl básník na mysli jižní slovanské jazyky, zejména řeč Srbů a Chorvatů) k východoslovanským jazykům a naivní hodnocení ukrajinštiny jako nejlíbozvučnější řeči je typickou romantickou formulací. Romantické je také tvrzení, že ukrajinská lyrická poezie je nejbohatší v celém

¹⁾ Поезиѣ О. Федьковича, Передне слово, с. XIII—XIV.

²⁾ *Sonntagsblatt der Bukowina* N. 4, Czernowitz 1862 — Пис. I, 717—718.

Slovanstvu. Všechna tato tvrzení nejsou původní, i když snad vyjadřují poctivě básníkův názor. Autor připomíná ve své předmluvě mnohé sbírky lidových písní, přímo jmenuje Boďanského, ale jistě znal těchto sbírek mnoho. A v předmluvách k nim musíme hledat pramen jeho názorů. Feďkovyč romanticky přistupuje také k překladům samým, protože nepřekládá přesně, nýbrž se spokojuje s parafrází, v níž lidové prvky a osobní básníkův vklad splývají v jedno.

Básník uveřejnil v tomto prvním německém cyklu celkem osm čísel. Některá z nich jsou variacemi lidových písní. Taková je báseň „Verkannte Liebe“,³⁾ jejíž inspirační zdroj básník sám naznačil mottem, volná parafráze a variace lidové ukrajinské písně „Hej u poly kraj dorohy sydyt kozak czornobrowyj“.⁴⁾ Pazjak tvrdí,⁵⁾ že tato píseň je východoukrajinského původu, ale byla dobře známá a rozšířená na Bukovině. Básník však nezachovává syžet písně. Zachovaná je jen hlavní myšlenka: touha a strádání chlapce. V lidové písni se zdůvodňuje kozákův smutek jeho odjezdem do války; kdežto v básni Feďkovyčově je vysvětlení jiné: chlapec si stýská, protože jeho milovaná dívka je hrdá a jeho milostnému utrpení se posmívá. Ačkoliv Feďkovyč zvolil ozdobnější formu, než jaká je v lidové písni (osmiveršová strofa proti čtyřveršové, střídavý rým mužský a ženský proti rýmu přerývanému), zachoval ovzduší ukrajinské písně tím, že do básně uvedl paralelu mezi kozákem a sokolem a pro ukrajinskou píseň příznačný monolog lyrického hrdiny.

Německá předmluva a báseň „Verkannte Liebe“ byly uveřejněny ve 4. čísle časopisu *Sonntagsblatt der Bukowina*. V témž čísle nalézáme ještě jednu báseň, „Der Liebe Schicksal“.⁶⁾ Je to volná parafráze dvou lidových ukrajinských písní a jejich kompilace: písně „Ej u pole kraj dorohy stojt kamiň majmurowyj“⁷⁾ a písně „Mezy dwoma horoňkamy schodyt misić z zoroňkamy“.⁸⁾ První dvě strofy německé básně odpovídají první ukrajinské písni, další tři jsou více méně volnou parafrází druhé písně. Pazjak,⁹⁾ který věnoval pozornost této básni, správně poukazuje na to, že se Feďkovyč snažil zachovat a správně reprodukovat obrazy ukrajinské písně. Ale chybně dovozuje, že Feďkovyč samostatně rozvíjí písňový motiv. Do básně prý autor uvádí úvahy mladíka-hrdiny. Jde o strofu:

Er dachte hin, und dachte her,
Das junge Herz, es litt so schwer -
Er liebte ja mit treuem Sinn,
Und wollte weit von dannen zieh'n.¹⁰⁾

Ale tato strofa je založena na druhé strofě písně „Ej u pole“, která zní:

Sédyt že win, sédyt,
taj dumku dumaje,
zakochaw sie a z diwczynou
taj wze ji pokiedaje.¹¹⁾

³⁾ Пис. I, 718.

⁴⁾ O. Kolberg, *Pokucie II* (Dziela wszystkie 30), s. 70.

⁵⁾ М. М. Пазяк, *Поэтична творчість Юрія Федьковича німецькою мовою*. — Радянське літературознавство, 1964, кн. 1, с. 133.

⁶⁾ Пис. I, 719.

⁷⁾ Kolberg, *Pokucie II*, s. 70.

⁸⁾ Kolberg, *Pokucie II*, s. 71.

⁹⁾ Пазяк, *Радянське літературознавство*, 1964, кн. 1, с.

¹⁰⁾ Пис. I, 719.

¹¹⁾ Kolberg, *Pokucie*, s. 70.

Pazjak dále tvrdí, že básník srovnává mladíkovu lásku se symbolickým obrazem sokola. Ale i tento obraz je založen na obrazu lidové písně. Srovnejme:

Und über blauen Bergeshöh'n
Da schwebt der Mond so klar und schön,
Doch höher noch, als er allein,
Ein Falke kühn, ein Falke fein.¹²⁾

Mežy dwoma horoňkamy
schodyt misič z zoroňkamy.
A szcze wyszczy pođlitaje
Sywyj sokoł z wirklókamy.¹³⁾

Jak vidíme, obraz lidové písně je upraven jen velmi nepatrně. Také srovnání letu sokola s utrpením lásky je vzato z lidové písně. Poslední dvě strofy Feďkovyčovy německé básně jen rozvádějí myšlenku druhé strofy ukrajinské písně:

Oj lytyt že win lytyt
taj kryloňkamy bludyt:
jak to kežko, jak to nudno,
a chto koho wirno lubyt.¹⁴⁾

Přes veškerou závislost na lidové předloze zpracovává Feďkovyč ukrajinskou píseň po svém, prohlubuje ji psychologicky, přidává jí romantický nádech. Není to náhodné. Zpracování naší básně vzniká asi v době, kdy autor ve svém životě prožíval stesk nenaplněné, marné lásky, násilně přerušené odchodem z Černovic do Sedmihradska. Pro eroticky nenaplněného básníka byly milostné písně o nedovršené lásce ventilem vzrušeného nitra, proto také byly uveřejněny jako první.

Dvě básně uveřejněné v 5. čísle Sonntagsblatt nelze počítat k parafrázím lidové poezie. Naznačil to i sám básník (nebo snad vydavatel) titulem „Ruthenische Lieder von Josef von Feďkowicz“. A opravdu, první báseň „Der Huzulen-Bergschütz“¹⁵⁾ je zcela originální subjektivní báseň, v níž básník mistrovsky vyjádřil svou lásku k huculským horám a svůj stesk po nich. Výraz vášnivě touhy po návratu na Bukovinu ukazuje, kdy básník psal svou báseň. Bylo to asi v době, kdy se snažil opustit vojenskou službu a vrátit se k matce do Storonce-Putilova. Proto jeho verše znějí tak vřele a přesvědčivě. I po stránce formální je báseň daleká lidové písně. Nese stopy německé klasicistické stylistiky.

Umělou skladbou je také „Der Kosak“¹⁶⁾ neboť je parafrází ne lidové písně, nýbrž umělé skladby, napsané ukrajinsky samým básníkem. Parafrázovanou skladbou je báseň „Козак“¹⁷⁾ která vyšla r. 1862 ve sbírce „Поэзия“. Obě básně, německá i ukrajinská, jsou si blízké nejen po stránce ideové a tematické, nýbrž i sledem myšlenek a nekonvenčním rytmem. Strofa je však rozdílná: ukrajinská báseň je stylizována na lidovou píseň, má strofu čtyřveršovou, v německé básni uplatnil Feďkovyč strofu šestiveršovou. Pozoruhodné je tu

¹²⁾ Пис. I, 719.

¹³⁾ Kolberg, Pokucie, s. 70.

¹⁴⁾ Kolberg, Pokucie, s. 71.

¹⁵⁾ Пис. I, 719—720. — Ukrajinský překlad Marfijevyčův s názvem Гудул-стрілець — Рад. літературознавство 1959, к. 4, с. 106.

¹⁶⁾ Пис. I, 720.

¹⁷⁾ Пис. I, 57.

užití mužských rýmů, naznačujících zvukově spěch a chvat. Pazjak má pravdu,¹⁸⁾ když tvrdí, že po formální stránce je naše báseň jednou z nejdokonalějších německých básní Fed'kovyčova raného tvůrčího období. Ovšem Pazjakovo odvozování básně „Der Kosak“ od lidové písně není správné. Lidová píseň poskytla materiál a dala podnět k ukrajinské stejnojmenné básni, kdežto německá báseň je prostě parafrází autorovy ukrajinské básně. Romantické prvky, které Pazjak zjišťuje v německé básni, jsou postižitelné již v ukrajinské. Ale je ještě otázka, která z obou básní vznikla dříve. Sbírkou „Поезин“ vyšla začátkem r. 1862, to znamená, že ukrajinská báseň musila být napsána mnohem dříve, někdy r. 1861. Německá báseň byla uveřejněna až v 5. čísle časopisu *Sonntagsblatt* z r. 1862, mohla tedy vzniknout buď současně s ukrajinskou básní, nebo až po ní. Pro pozdější vznik mluví ta okolnost, že se německé básně, psané před dobou, kdy začal Fed'kovyč psát ukrajinsky, nezabývají ukrajinskou tematikou. Teprve když se Fed'kovyč národnostně uvědomil, začal psát německé básně s ukrajinskými náměty jako jistý druh nacionální propagandy. Proto můžeme předpokládat, že báseň „Der Kosak“ je parafrází ukrajinské básně „Козак“ a ne naopak.

V 6. čísle připomenutého německého časopisu vyšly další dvě básně, „Kriegers Tod“ a „Der bewährte Rat“ První báseň¹⁹⁾ má společné téma s Fed'kovyčovou ukrajinskou básní „Зиле“,²⁰⁾ která vyšla v časopise „Вечерниця“ (v 8. čísle 1862). Obě básně, které se formálně i svou syžetovou výstavbou dost od sebe liší, jsou založeny na lidové písni. V podstatě tu jde o volné zpracování písňovou formou ukrajinské lidové dumy zaznamenané ve sbírce *Waclawa* z Oleska a zapsané u J. Holovackého, kde začátek zní: „Там на горі стоить явôръ, явôръ зелененькій“.²¹⁾ Tuto báseň připomíná také Pazjak, aby ukázal, že závěrečný obraz ptáků přilétajících na vojákov hrob je lidového původu.²²⁾ Básník však vzal z této dumy více: především prosbu, jak ho mají pohřbit. Chce-li kozák v dumě, aby mu zvonili všemi zvony, ale odmítá popy a ďaky, Fed'kovyčův voják důsledněji odmítá i zvony, i popy a jejich zpěv, chce jen, aby nad jeho hrobem zněly staré hrdinské písně. Snad ten poslední motiv je pod vlivem německé romantické poezie, jak se domnívá Pazjak. Jako kozák v dumě, také voják ve Fed'kovyčově básni prosí, aby mu navršili na hrob vysokou mohylu a aby na ni vysázeli květiny. Pazjak vykládá, že „Kriegers Tod“ zobrazuje osud ukrajinského vojáka v rakouské armádě v době rakousko-italské války. Takový výklad je upřílišený. O Itálii v básni Fed'kovyčově není řeči, nejde také o raněného vojáka. Dunaj je prvek lidový — symbol velké vzdálené řeky — a s Itálií ovšem nemá nic společného. Také zbraně, které umírající odevzdává svým kamarádům, připomínají spíše výzbroj kozáka než rakouského vojáka.

Báseň „Der bewährte Rat“²³⁾ je upravenou parafrází lidové ukrajinské písně, zaznamenané ve dvou variantách u Kolberga²⁴⁾ a ve sbírce Holovac-

¹⁸⁾ Пазяк, Рад. літературознавство, 1964, кн. 1, с. 134.

¹⁹⁾ Пис. I, 721—722.

²⁰⁾ Пис. I, 108.

²¹⁾ Я. Головацкий, Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси. Часть I. Думы и думки. Москва 1878, с. 94.

²²⁾ Пазяк, Рад. літературознавство, 1964, кн. 1, с. 135.

²³⁾ Пис. I, 723.

²⁴⁾ Kolberg, Pokucie II, s. 72, N. 103 a s. 72—73, N. 104.

kého.²⁵ Jde o píseň vypravující o setkání chlapce a děvčete u studánky. Chlapec zdržuje děvče, které od něho prchá, protože se bojí matky. Chlapec jí dává radu, aby se vymluvila na husy, které přiletěly od brodu a zkailily vodu pískem. Proto musila počkat, až se voda ustojí. Básník poněkud změnil detaily. Místo chlapce Romana, který pase voly, v jeho básni krásný jezdec pase svého koně nad potokem, ne u studánky jako v písni. Děvče přichází pro vodu se džbánem, nikoliv s konví jako v písni. Jezdec děvčeti nabízí zlatý prsten, zdrží-li se a pohovoří s ním. Tento motiv je lidové písni neznámý. Jezdec v německé básni zaměňuje ve své radě husy labutěmi. Báseň je názorným příkladem toho, jak Feďkovyč zpracovával lidové písně, vzaté jako základ pro své německé básně. Prostě, někdy drsné motivy zjemňoval, někdy odstraňoval přílišnou lidovou naivnost, snažil se — zejména v německém zpracování — esteticky lidovou píseň „zdokonalit“. Je to vlastně manýra romantických básníků, kteří se snažili lidovou ústní slovesnost „zušlechťovat“. Odtud místo pasáka volů máme jezdcе s ořem, místo obyčejných konví romanticko-poetický džbán, místo husí — labutě.

Poslední dvě básně německého cyklu, „Liebe“²⁶) a „Und wenn ich einst“²⁷) byly uveřejněny v 7. čísle téhož ročníku připomenutého německého časopisu. O básni „Liebe“ vykládá Pazjak,²⁸) že je parafrází lidové písně „Там під вишнею, під черешнею хворий козак лежить“.²⁹) Tuto píseň si prý Feďkovyč zapsal do své sbírky lidových písní. Ale lidové písni a básni Feďkovyčově je společné pouze to, že kozák je nemocný láskou. Všechno ostatní je naprosto rozdílné a obě díla jsou zcela nezávislá na sobě. „Liebe“ je spíše novou variantou básně „Der Liebe Schicksal“. Je tu společný úvodní obraz: mladík na okraji cesty; společný je sokol ve výšinách, společné jsou úvahy chlapce a mladého jezdce, společná je i myšlenková pointa na konci obou básní, že láska je trápení. Setkáváme se tu tedy se zjevem běžným ve Feďkovyčově tvorbě, že totiž opět a opět zpracovává některá témata, mění formulaci myšlenek, variuje situace, ubírá nebo přidává některé podrobnosti. Dostáváme tak novou variantu, dost samostatnou po stránce formální a slohové, ale obsahově a myšlenkově stejnou nebo velmi podobnou první verzi. To, co vykládá Pazjak o rozdílech mezi lidovou písni „Там під вишнею, під черешнею хворий козак лежить“ a Feďkovyčovou básní „Liebe“, je při nejmenším omylem. Kde totiž vzal vykladač Feďkovyčovy poezie to, že stesk mladého jezdce vyplývá z toho, že děvče pohrdá jeho milostnými city? Nic takového Feďkovyč neříká. Správná je ovšem Pazjakova poznámka,³⁰) že motiv svěřování se z duševních těžkostí přírodním zjevům a hledání u nich soucitu je prvkem po výtce lidovým a běžným v ukrajinské lidové písni.

Poslední báseň cyklu „Und wenn ich einst“ je parafrází první a šesté strofy Feďkovyčovy ukrajinské básně „Як я, братя, раз сконаю“.³¹) Strofa první

²⁵) Головацкий, Народныя пѣсни, III, с. 180.

²⁶) Пис. I, 723. — Ukrajinský překlad Марґієвучів viz Рад. літературознавство 1959, кн. 4, с. 107.

²⁷) Пис. I, 723—724. — Ukrajinský překlad Марґієвучів viz Рад. літературознавство, 1959, кн. 4, с. 107—108.

²⁸) Пазяк, Рад. літературо навство, 1964, кн. 1, с. 134.

²⁹) Головацкий, Народныя пѣсни, I, 103.

³⁰) Пазяк, Рад. літературознавство, 1964, кн. 1, с. 134.

³¹) Пис. I, 65.

je takřka doslovně přeložena do němčiny, jen nejasný ukrajinský verš „зане-сїть мнѧ, де я знаю“³²⁾ je v německé parafrázi interpretován zřetelněji: „So tragt mich in die Heimat hin“.³³⁾

Druhá německá strofa, parafrázující šestou strofu ukrajinské básně, je výraznější a vypointovanější než ukrajinská předloha. Také některé podrobnosti básník změnil, např. slavík byl nahrazen kukačkou. Poslední subjektivně zabarvený verš zachycuje stručně a lapidárně básníkovu pesimistickou náladu. To ukazuje na pozdější vznik básně. Vcelku je tato poslední německá parafráze ukrajinské básně našeho cyklu svou stručností a výrazností projevem značně vyspělého básníkova veršového umění. Jasně zdůrazněný vlastenecký cit činí báseň konkrétnější než ukrajinský originál.

³²⁾ Пис. I, 65.

³³⁾ Пис. I, 723.

II

První německé básně, uveřejňované v Neubauerově časopise „Sonntagsblatt der Bukowina“, setkaly se nepochybně s jistým úspěchem místní německé společnosti, ve které byl mladý důstojník znám. To básníka osmělilo k dalším německým pokusům a již r. 1863 v dopise D. Taňáčkevyčovi z 26. XI. se dovídáme o tom, že básník své německé básně přepracovává. Nešlo přitom o básně již uveřejněné, nýbrž o básně, které patrně Taňáčkevyč znal nebo aspoň o nich od básníka slyšel. Z nějakých důvodů, které nám nejsou blíže známy, žádal Taňáčkevyč o jejich zaslání. Feďkovyč však je slíbil poslat, až budou všechny přepracovány.¹⁾

Přepracování nedokončil, neboť ještě na jaře r. 1864 píše Taňáčkevyčovi, že toho roku pořídí sbírečku svých německých básní a pošle ji adresátovi do tisku.²⁾ Sborníček v podobě šestnáctistránkové brožurky vyšel r. 1865, ale Taňáčkevyč neměl žádnou účast v jeho publikaci. Sbíрка vyšla totiž v Černovicích tiskem Rudolfa Eckharta a patrně nákladem básníkovým.³⁾ Obsahovala sedm básní a kratičký doslov. Nebyly to jistě všechny básně, které básník v l. 1863 a 1864 přepracovával a psal. Jistě měl již hotové i některé jiné básně, které později vešly do jeho další sbírky v letech osmdesátých.⁴⁾ Proč nezveřejnil všechny své básně, vysvětluje v doslovu.⁵⁾ Neměl prostředky na větší sbírku a kromě toho chtěl na tomto ukázkovém sborníčku vyzkoušet, jaký ohlas budou mít ve veřejnosti.

Šedm básní, které básník zařadil do sbírky, nebylo vybráno náhodně. Byl zásadní rozdíl mezi cyklem uveřejněným v „Sonntagsblatt der Bukowina“ a mezi touto sbírkou. První přinášel ukázky lidové tvorby, alespoň většinou, ve svérázných básníkových paratrázích. Sbíрка „Gedichte“ přinášela jeho originální tvorbu. V tomto duchu také vyznívá doslov a jednotlivé básně reprezentují v podstatě ideově tematické typy Feďkovyčovy básnické tvorby.

Báseň „Ich“ je ukázkou subjektivní poezie, zatímco „Taras“ je typickým příkladem básníkovy poezie vlastenecké. „Dowbusch“, „Dzwinka“ a „Biskof“ představují Feďkovyče jako epika, který v národním duchu zpracovává místní huculské pověsti, a „Die Kaiserrose“ je typickou ukázkou jeho pozdní romantiky s jistým irracionálně mystickým přísvitem a sentimentálně tragickou symbolikou. „Der Kamerad“ přináší v německém rouše pobratimskou a vojenskou tematiku. A tak máme v tomto cyklu v kostce všechny ideově tematické typy básníkovy poezie, a to nejen německé, nýbrž jeho poezie vůbec.

Báseň „Ich“⁶⁾ je v podstatě osobně subjektivní. Autor v příběhu venkovského hochy, odvedeného na vojnu, vypráví svůj vlastní osud. Název sám to napovídá. Proto tvrzení Pazjako, ⁷⁾ že báseň vděčí za svou výstavbu motivům lidové vojenské písně rekrutské, je nutno značně omezit. Zdá se, že v tomto případě přechod mezi písní a životem je tak plynulý, že bychom těžko

1) Пис. IV, 87.

2) Пис. IV, 102.

3) Gedichte von J. Fedkowicz. I. Bogen. Czernowitz, gedruckt bei Rudolf Eckhart.

4) Am Tscheremusch, 1882.

5) Пис. I, 711.

6) М. М. Пазяк, Поетична творчість Юрія Федьковича німецькою мовою. Радянське літературознавство 1964, кн. 1, с. 134.

7) Пазяк, Рад. літературознавство 1964, 1, 134.

hledali vzory ve folklóru. Pazjak ve své studii cituje prototyp básně „Ich“ z Fed'kovyčovy rukopisné sbírky „Найкращі співанки“,⁸⁾ avšak sám musí přiznat, že se Fed'kovyč svého domnělého vzoru v podstatě nepřidrží.⁹⁾ Ukrajinská lidová píseň, kterou Pazjak považuje za Fed'kovyčův vzor, má zcela jinou myšlenku: je to píseň se sociální tendencí, v níž se ukazuje odvedení hocha na vojnu jako tragédie rekrutovy matky. Ale odvedení mladíka ve Fed'kovyčově básni je osobní tragédií odvedencovou. Poslední dva verše páté strofy mluví jasně v tomto smyslu:

O! O, du schmucker Offizier,
Was hast du mir getan!¹⁰⁾

Ve výstavbě této básně se uplatnily nejen prvky lidové (ty jen v minimálním rozsahu), ale i řada myšlenek vyjádřených v jiných Fed'kovyčových, básních zejména ukrajinských. Tak motiv prudkého duševního otřesu odvedencova, když mu jako rekrutovi ostříhali vlasy, nalézáme v řadě jiných básní, např. v básni „До М. Д.“.¹¹⁾ Jiný velmi zajímavý moment se objevuje v posledních dvou strofách naší básně. Odvedeného venkovského hocha odvádí důstojník do „Německa“. A tu básník apostrofuje „Věrné německé slovo“ a říká, že tam viděl něco, co nikdy víc už neviděl: německou věrnost. Myšlenka je jen napovězena, není dokončena. Motiv německé věrnosti je pochopitelně prvkem ironickým. Tento výklad se dá zdůvodnit básníkovým poměrem k rakouským Němcům, s nimiž se stýkal v armádě. Tento poměr nebyl ani srdečný, ani přátelský. V básni je také zmínka o liliově čistých dívkách, které se na odvedence v Německu dívaly. Tato zmínka má také své osobní pozadí. Je to reminiscence na Fed'kovyčovu milostnou historii s Emilií Marošániovou, která sice nebyla Němkou, ale duch celé společnosti, ve které se básník v Černovicích pohyboval, byl německý. Ovšem Fed'kovyč nikdy v Německu nebyl, také žádný bukovinský rekrut nemohl být odveden do Německa. Ale zde jde o básnickou fikci, nebo lépe řečeno o kamufláž. Německem myslí básník země rakouské, německou věrností proradnost rakouských oficiálních představitelů a úřadů, zejména vojenských, a té společnosti, s níž se byl nucen stýkat v Černovicích a jinde. V té německé věrnosti se skrývá i povrchnost té společnosti i smutná zkušenost s Emilií. Když si to vše uvědomíme, pochopíme básníkův bolestný povzdech: „O!... Was hast du mir getan!“

Báseň „Ich“ patří mezi Fed'kovyčovy nejdokonalejší básně svou strukturou stylovou. Skládá se z úsečných náznakových vět, vyjadřujících představu takřka gnómickey. Jen ty představy, které jsou citově nebo myšlenkově závažnější, jsou rozvedeny nebo se opakují, aby vynikla jejich závažnost, např.

Schor ab die Locken mir.
Schor ab sie mit der Silberscheer',
Schor ab sie mir so sehr.¹²⁾

⁸⁾ Пазяк, Рад. літературознавство 1964, 1, 134.

⁹⁾ Пазяк, Рад. літературознавство 1964, 1, 135.

¹⁰⁾ Пис. I, 727.

¹¹⁾ Пис. I, 320.

¹²⁾ Пис. I, 726.

Tato naléhavá anafora je ovšem prvek přejetý z lidové ukrajinské písně, která v tomto případě formovala styl, nikoliv obsah básně.

Báseň „Taras“¹³⁾ je výrazem Feďkovyčova ukrajinského vlastenectví. Proti zvyku své doby Feďkovyč nehledal výraz pro své vlastenectví v historii. Pro rané tvůrčí období nemáme u Feďkovyče jedinou historickou báseň, ač všichni jeho předchůdové a současníci považovali za jeden z hlavních nástrojů k výchově vlastenecké právě dějiny, minulost. Feďkovyč své vlastenectví — útočné a kritické — vyjadřuje buď satirou nebo mýtem, legendou, ač i tam někdy uplatňuje satiru. Jeho poměr k Ševčenkovi se dá vyjádřit slovem „zbožnění“. Svůj vztah vyjadřoval jednak svými pochvalně vzpomínkovými básněmi, kde také nechyběla kritika ukrajinské společnosti, jednak básněmi, v nichž pojímá Ševčenka jako postavu mytickou. Při této koncepci Ševčenka nebyla bez vlivu na našeho básníka německá romantická poezie se svými kreacemi šedovlasých zpěváků-věštců. Takovou postavu uvedl básník do ukrajinské literatury svým překladem Uhlandovy balady „Des Sängers Fluch“. Báseň „Taras“ je první mytickou transfigurací Ševčenka, po ní budou následovat další: v písni z poémy Tyra na morzi¹⁴⁾ a v cyklu Дикі думи.¹⁵⁾ V básni „Taras“ je Ševčenko Feďkovyčovi starým zpěvákem, šedovlasým starcem, který zpívá mnoho starodávných písní, píše věštby, požehnání mnohému čertu a prokletí mnohému andělu, hanbu mnohému hrdinovi a posměch mnohému mudrci, zlomení mnohému meči a zhroucení mnohému trůnu. Právě ve druhé a třetí strofě básně projevil básník své hluboké a dělné vlastenectví. Pochopil totiž, jak jen v této době pochopit bylo možné, vlastní význam velkého ukrajinského básníka, který bořil svými hořkými verši ukrajinskou společenskou pseudoidylu. Pazjak chce v této básni slyšet píseň o slávě otroků, kteří bořili carské trůny.¹⁶⁾ Tento výklad je nepřesný a jen zdaleka naznačuje problematiku básně. Feďkovyč ukazuje, jak Ševčenko svou písni strhává svatozář z dosavadních národních a státních svátostí a jak svou revoluční písni ohrožuje starodávnou stavbu tradic a předsudků. Balvan, který se utrhne mohutným zpěvem Tarasovým ze zdíva starobylého kláštera Lavry Pečerské v Kyjevě, je v této souvislosti výmluvným motivem. A ještě výmluvnější jsou myšlenky závěrečných veršů, jimiž básník vyjadřuje ideu úplného zhroucení carského otrokářského Ruska: „...stürzt zu deinen Füßen/Das ganze Russland noch ein“.¹⁷⁾

Báseň Taras má svůj slavnostní patetický styl, jež básník uplatňoval vždy v souvislosti se Ševčenkem. I zde se uplatňuje metoda gnómických náповědí a anaforického opakování, i zde je sotva znatelná, ale tím účinnější satirická ironie. Je to jedna z nejzdařilejších Feďkovyčových německých básní. Šťastná byla zvláště koncepcí Ševčenka-kobzara nebo, jak chce Franko,¹⁸⁾ lyrníka, ke které se básník v různých variacích stále vracel, jak to již konstatoval Franko.¹⁹⁾

¹³⁾ Пис. I, 727.

¹⁴⁾ Пис. I, 225.

¹⁵⁾ Пис. I, 426.

¹⁶⁾ Пазяк, Рад. літературознавство 1964, 1, 135.

¹⁷⁾ Пис. I, 728.

¹⁸⁾ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, 76—77.

¹⁹⁾ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, 76—77.

V básních „Dobusch“²⁰⁾ „Dzwinka“²¹⁾ a „Biskoľ“²²⁾ uvádí básník čtenáře do světa bukovinských huculských bájí, pověstí a pověr. Tragická smrt zbojníka a národního mstitele, huculského hrdiny Dovbuše vábila Feďkovyčovu fantazii odedávna. Ve sbírce „Поесиз“ vytvořil nádhernou baladu o zbojnickém vůdci, vrátil se k němu alespoň zmínkou v básni „Новобранчик“, zpracoval tuto látku v básni „Сам“²³⁾ která vyšla téhož roku jako sbírka „Гедичте“, avšak ukazuje básníkovu jinou orientaci v pojetí dovbušovské látky. V případě obou našich básní o Dovbušovi, „Dobusch“ a „Dzwinka“, jsme opět v okruhu známé feďkovyčovské manýry variační. Tentokrát je to však nové zpracování látky. Feďkovyč použil podrobností, jichž se ve své baladě nedotýkal. Snad si je dotvořil sám, neboť ve známých lidových písních a pověstech o Dovbušovi o těchto podrobnostech se nemluví, anebo mluví docela jinak, než jak je líčí Feďkovyč. Správné je Pazjakovo zdůraznění faktu, že obě básně jsou silně romantické.²⁴⁾ „Dowbusch“ je založen na pověře, že zbojnický hrdina vstává v měsíčních nocích z hrobu a prohlíží své zkrvavené ruce. Básník tuto scénu prokresluje velmi podrobně a plasticky. A přece je to scéna halucinační, fantastika celé scény vyplývá z horečnatého vidění nemocného huculského hochy. Tento rámeček, typický pro pozdější cyklus ukrajinských básní „Дихи думи“, koncipuje tedy básník již v letech 1863 nebo 1864, když chystá svou německou sbírku. Feďkovyč umí dvěma třemi tahy nakreslit romantickou krajinu: noc je tichá a měsíc svítí na hory; z velkého hrobu vstává Dovbuš, zkouší ostří své strašlivé zbraně, obhlíží své krvavé ruce v měsíčním světle, pak prudce trhá zlaté šňůry na kabátě, chytá černou zmijs a ranou v hrudi ji nechává vplížit se do srdce. Vyprávění je vzrušené, děj nepravděpodobný, snový. Přesto básník využil v líčení děje mnoho lidových představ a „bytových“ podrobností, např. představa zmijs jako symbol zrádné ženy, červený serdak (kabát) se zlatými šňůrami jako odznak vznešenosti a hromová valaška jako odznak moci, ale je těžko vésti hranici mezi fantazií lidovou a básníkovou. Ještě fantastičtější a romantičtější je druhá, rovněž snová báseň „Dzwinka“, jejíž děj je opět viděn očima nemocného huculského hochy, snad, jak myslí Pazjak,²⁵⁾ básníka samého (jméno „Juri“ by tomu nasvědčovalo). V baladě se vypravuje, že Dovbušova milanka Dzwinka pije kalich krve, kterou pak vyleje na ohniště a rozznítí ohromný žár. Pak uchopí dva stříbrné provazy, vrhne je do pekelné nádoby a ulije dvě koule velké jako višně, jimiž nabije pušku. Když přichází Dovbuš, těmito kouzelnými náboji ho zastřelí. Zde pracovala více básníková fantazie. Lidových prvků je méně. Základní téma je sice přejato z lidové tradice, ale kalich krve a její působení na oheň je výmysl Feďkovyčův. Lidová pověst vypravuje, že Dovbuše mohla zabít jen zvláště k tomu účelu ulitá koule, ale způsob jejího ulití je opět věc básníkovy fantazie. Dzwinka si zde počíná jako čarodějnice spolčená s ďáblem, zatímco v lidových pověstech je to pouze zlá žena. Romantických efektů přírodních je v této básni méně než v předchozí, kde prostředí bylo vykresleno podrobněji. Zde pouze při Dovbušově příchodu vyje vítr.

20) Пис. I, 728.

21) Пис. I, 729.

22) Пис. I, 730.

23) Пис. I, 172.

24) Пазяк, Рад. літературознавство 1964, 1, 138.

25) Пазяк, Рад. літературознавство 1964, 1, 138.

Proč se u Pazjaka vyskytují ještě jiné efekty, nelze pochopit; v textu německém ani z r. 1865 ani z r. 1882 jich není. Pazjak píše: „Дзвінка набиває румилицю під крики сови“.²⁶⁾ Nic takového v textu nenalzááme. Verše, které Pazjak parafrázuje, znějí:

Sie lud sie (= Kugeln — M. K.) mit hastiger Eile Hinein in ein blank Geschoss.²⁷⁾

Zde ovšem o sově není řeči. Pazjakova chybná představa vznikla buď z neporozumění textu (záměna slov Eile a Eule!), anebo parafrázuje místo německé verze verzi ukrajinskou z cyklu „Дякі думи“. Tím by se dalo vysvětlit i to, že podle Pazjakova výkladu Dzwinka taví dva kříže na náboje. V německé verzi nejsou kříže, nýbrž stříbrné šňůry, ale kříže se vyskytují ve verzi ukrajinské. Po formální stránce je báseň shodná s básní „Dobusch“.

Je ovšem otázka, proč Feďkovyč, který je v podstatě lyrik, napsal tyto dvě balady. Se zřetelem k halucinačnímu a snovému rámci byly dokonce i dost těžko srozumitelné. Kromě toho epizody vylíčené básníkem byly pro čtenáře, kteří neznali pověsti o Dovbušovi, těžko pochopitelné. Proto básník v druhém vydání opatřil své básně věcnými komentáři a vysvětlivkami. Napsal-li je přece v této podobě a uznal za vhodné vydat, šlo mu o něco jiného než o seznámení německého čtenáře se svou poezií. Obě jeho básně, zejména „Dobusch“, obsahují ideu, že národní mstitel a vůdce lidu musí se vzdát osobních radostí a osobního štěstí, aby tím neohrozil věc lidu. Proto Dovbuš vstává z mohyly a prohlíží své krvavé ruce. Vraždil sice nepřátele lidu, ale pro své osobní potěšení věc lidu prohrál. Básník se s Dovbušovou prohrou nemohl smířit. Proto o Dzvince soudí příkře ústy svých hrdinů z lyrického zarámování Dovbušových příběhů, Ivana a Jurije. Jurij dokonce prosí matku, aby mu rychle podala pušku, když vidí v halucinaci vražedné přípravy Dzviničiny.

Báseň „Biskof“ je rovněž rámcová a vypravuje o černém hudebníku na skále zvané Biskiv v Putilově-Usti. Jeho hra vábí poutníky, kteří se snaží vylézt na skálu, ale vždy hynou. Jde o místní pověst, již Feďkovyč dovedl dát pochmurný kolorit, romantickou náladu a tragickou hrůzu. Básníkoví však nešlo jen o zachycení místní pověsti z rodného kraje. Černý hudebník, který vábí lidi svou podmaňující melodií a hubí je svým příšerným smíchem, je symbolem osudu. Otázka básníková údělu znepokojovala Feďkovyče stále, nalzááme ji v samých začátcích tvorby, nalzááme ji v korespondenci. Nářky a stížnosti na osud se stále a stále opakují v jeho básních, vyprávěních i dramatech. Básník byl nespokojený se svým osudem, proto ho zobrazil jako houslistu, který svou krutou, ale vábnou hrou přilákává lidi k hazardu a svým bezcitným děsivým smíchem vede k záhubě. Báseň vyznívá pesimisticky: osud si krutě s člověkem pohrává a nakonec ho vrhá do propasti zmaru.

Růže se vyskytuje tak často ve Feďkovyčově tvorbě, že by se právem mohla považovat za jeho symbolickou květinu. Obliba této květiny se dá vysvětlit částečně vlivem německé romantické poezie, částečně osobními zážitky v císařských zahradách v Schönbrunnu. Motivy Schönbrunnu a růže se často společně vyskytují ve Feďkovyčových básních, růžové zahrady se také spojují s představou pohádkové krajiny a růže je symbolem lásky, zpravidla nešťastné. Takové představy nalzááme také v básni „Die Kaiserrose“.²⁸⁾ Básník nás tu zavádí do pohádkové krajiny schönbrunnských zahrad, kde září tisíce růží v paprscích zapadajícího slunce. Přitom hned také zdůrazňuje tísnivou ná-

²⁶⁾ Пазяк, Рад. літературознавство 1964, 1, 138.

²⁷⁾ Пис. I, 729.

²⁸⁾ Пис. I, 731.

ladu, věštící smrt. Smrt si bere mladého střelce-vojáka, stojícího na stráži v císařských zahradách. Císařská růže ho uřkla svým šeptem lásky. Symbolika růže vyjadřuje tedy podle básníka lásku a smrt. Snad tato zvláštní a nepřirozená symbolika byla vyvolána básníkovými neúspěchy v lásce. V každém případě je to v ukrajinské poezii originální pojetí symbolu královny květin a svědčí o hluboce romantické složce Feďkovyčovy básnické osobnosti. Snad se také v tomto vztahu člověka a květiny viděl mysticismus, jenž byl básníkovi připisován v minulém století, někdy i lidmi tak vnímavými, osvícenými a zasvěcenými, jako byl náš František Řehoř.²⁹⁾

Německou variantou ukrajinských vojenských motivů, jak to správně uvádí ve své studii Pazjak,³⁰⁾ je báseň „Der Kamerad“.³¹⁾ Jde o běžné téma ve Feďkovyčových básních: poslední chvíle vojáka, umírajícího daleko od rodiny a vlasti, jemuž poslední úsluhu vykonává kamarád. Báseň, jak již podotkl Franko v poznámce k textu básně, má paralelu v zakončení poémy „Дезертир“. Toto zakončení snad vzniklo později než německá báseň, ukazuje to srovnání obou básní. Ukrajinské zpracování společného tématu je dokonalejší, pružnější a stručnější. V podrobnostech jsou ovšem rozdíly. V německé básni hraje voják na ceteru již mrtvému kamarádovi, v ukrajinské verzi umírající voják prosí kamaráda, aby mu podal píšťalu naposledy, apod. Feďkovyč, v jehož životě kamarádství a přátelství mělo velký význam, dovedl se silnou emotivní účinností vyjádřit lítost vojáka nad smrtí kamarádovou.

²⁹⁾ Ottův Slovník naučný, písmena F, heslo Feďkovyč.

³⁰⁾ Пазяк, Рад. літературознавство 1964, 1, 135.

³¹⁾ Пис. I, 732.

³²⁾ Пис. I, 733.

